

İhvân-ı Safâ'nın Nübüvvet Anlayışı*

Recep ASLAN**

Öz

Etkili söylemleriyle Abbâsî Devleti'nin son dönemlerine damga vuran İhvân-ı Safâ, asırlara etki eden ilkelerini, dört bölümden oluşan elli iki risâleye sığdırdıkları *Resâilu İhvânî's-Safâ* adlı eserde ortaya koymuşlardır. İhvân-ı Safâ, bu risalelerde dini metinlerin yorumlanmasında farklı bir anlayış sergilemiştir. İhvân'ın nübüvvet, melek, şeytan, ahiret, cennet, cehennem vb. tasavvurları, İslam düşünce geleneğinde bilinenden oldukça farklıdır. İhvân-ı Safâ'ya göre, Peygamberler, Allah'ın kendisiyle mahlûkatı arasındaki elçilerdir. Peygamberleri "gönül doktorları" olarak niteleyen İhvân, onların misyonunu, çeşitli zaman ve yerlerde bedenlere ârız olan hastalıkların farklılığına göre tedavi yöntemleri de farklı olan doktorların misyonuna benzetmektedir.

Bu makalede, İhvân-ı Safâ'nın nübüvvet anlayışı ele alınmıştır. Bu sebeple bu çalışmada İhvân-ı Safâ *Risâleler'*inde nübüvvet konusunun nasıl ele alındığı irdelenmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak; İhvân-ı Safâ *Risâleler'*ini taramak suretiyle nübüvvet kavramına yükledikleri anlamları/yorumları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kavramlar: İhvân-ı Safâ, Nübüvvet, Peygamber, Felsefe, Risâleler.

Prophethood Understanding of Ikhwân Al-Safâ

Abstract

Ikhwân al-Safâ, who left their mark on the last periods of Abbasid State with their effective statements, revealed their principles that effected centuries in Rasâil Ikhwân al-Safâ, consisting of four chapters and fifty-two tracts. Ikhwân al-Safâ exhibited a different understanding in the interpretation of religious texts in these tracts. Envisagement of Ikhwân for the concepts such as prophethood, angel, devil, hereafter, heaven, hell and etc. is quite different from what is known in the Islamic thought tradition. According to Ikhwân al-Safâ, the prophets are the messengers between Allah Himself and His creatures. Ikhwân, who describe the prophets as "doctors of the feelings", likens their mission to that of doctors whose treatment methods are different according to the differences in diseases that occur in the bodies in various times and places.

In this article, we will discuss the concept of prophethood of Ikhwân al-Safâ. For this reason, in this study, we will try to examine how the issue of prophethood is discussed in Rasâil Ikhwân al-Safâ. As a method; we will try to evaluate the meanings / interpretations that they have attributed to the concept of prophethood by scanning Ikhwân al-Safâ Tracts.

Key Words: Ikhwân al-Safâ, Prophethood, Prophet, Philosophy, Tracts.

* Bu makale 11-12 Nisan 2019 tarihinde Malatya'da düzenlenen Uluslararası İslâm ve Yorum III Sempozyumu'nda sunulan bildiriden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-7541-0405, recep_aslan72@hotmail.com, raslan@gantep.edu.tr

GİRİŞ

İhvân-ı Safâ, IV./X. yüzyılda Abbâsî Devleti'nin son dönemlerine rastlayan, dinî, felsefî ve siyasî çekişmelerin yaygın olduğu bir dönemde Basra'da ortaya çıkmıştır. Felsefî ve ilmî çalışmaları, dinî ve ahlâkî gayretleriyle birlik, beraberlik, kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışmayı öne çıkararak İslâm toplumunu fikrî açıdan yeniden derleyip toparlamayı amaçlayan bu topluluğun tam ismi, *İhvânü's-Safâ ve Hullânü'l-Vefâ ve Ehlü'l-Adl ve Ebnâü'l-Hamd'* dir.¹ Bu ad, topluluğa başkaları tarafından değil, bizzat kendileri tarafından verilmiştir.²

İslâm düşünce ve kültür geleneğinde, daha çok felsefî yönüyle ön plana çıkarılan İhvân-ı Safâ'nın tarihsel ve siyasal kimliği öteden beri tartışılmış; ancak bu konuda görüş birliğine ulaşılmamıştır.³ Topluluğun nerede, ne zaman, kimler tarafından, nasıl kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Bu konuda kaynakların verdiği bilgi oldukça kısıtlıdır.⁴ Topluluğun kendilerine gizliliği prensip edinmeleri, haklarındaki bilgi yetersizliğinin temel sebeplerinden biridir.

Temel düşüncelerini, dört bölüm halinde toplam elli iki risâleden oluşan, felsefe ve ilimler ansiklopedisi niteliğindeki *Resâilü İhvânî's-Safâ'* da formüle eden İhvân-ı Safâ, Yeni Eflâtuncu, Maniheist, Hermetik ve gnostik karakterli bilim, felsefe ve kültürlerin sentezini içeren bu risâlelerin telifinde katkısı bulunan yazarların isimlerini gizli tutmuştur. Fakat felsefeci Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1023), "Allah'ın rızasını ve cenneti kazanmaya götürecek yolun güzergâhını tayin etme iddiasıyla bir araya gelen bir topluluk" olarak nitelediği İhvân-ı Safâ topluluğunun kurucuları ve risâlelerin müellifleri arasında Zeyd b. Rifâa (ö.?), Ebû Süleyman Muhammed b. Ma'ser el-Bustî el-Makdisî (ö.?), Ebu'l-Hasen Ali b. Hârûn ez-Zencânî (ö.?), Ebû Ahmed el-Mihricânî (ö.?) ve Avfî'yi (ö.?) zikretmiştir.⁵

İhvân-ı Safâ'nın herhangi bir mezhebe mensup olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Neticede topluluğu oluşturanların ya bizzat İsmâilî oldukları ya da Bâtınî-İsmâilî davet hareketinin propagandasını yaptıkları tezini savunan görüş ağırlık kazanmıştır.⁶ Bu bağlamda, Muhammed Âbid Câbirî, İhvân-ı Safâ'nın Şiî-Bâtınî kanadını, Abbâsî halifesi Me'mûn'un (ö. 218/833) Maniheist gnostizm ve Şiî irfan öğretisiyle mücadelesi sırasında Aristo'ya yönelme politikasına karşı bir tepki hareketi olarak görmektedir. Dolayısıyla İhvân-ı Safâ'nın *Risâleler'*inde Arap-İslâm Kültürü içindeki irrasyonel gnostik bâtınî eğilime derinlik kazandırmak suretiyle önce nefisleri, sonra bedenleri ele geçirmeyi hedefleyen genel Bâtınî-İsmâilî stratejisi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.⁷ İhvân-ı Safâ'nın felsefî düşünce sistemini,

¹Enver Uysal, "İhvân-ı Safâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 1.

²İhvânü's-Safâ, *Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ* (Beyrut: Dâru Sâdır, 2008), 1: 21.

³Mustafa, Öztürk, "İhvân-ı Safâ'nın Felsefî Düşünce Sisteminde Kur'an ve Yorum", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14-15 (2003): 283; Uysal, İhvân-ı Safâ", 22: 1.

⁴Konuyla ilgili bkz. Muhammed Ferîd Hicâb, *Felsefetu's-Siyâsiyye inde İhvân-ı Safâ* (Mısır, 1982), 63-69; Ârif Tâmir, *Hakikatü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ* (Beyrut: Dâru'l-Maşrik, 1982), 7-14; Enver Uysal, *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Tanrı ve Alem* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998), 18; a.mlf., İhvân-ı Safâ", 22: 1; Bayram Ali Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2003), 24; Şahin Filiz, *İlk İslam Hümanistleri* (Ankara: Bilim ve Ütopya Kitaplığı, 2010), 37; İsmail Taş, *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti* (Konya: Palet Yayınları, 2012), 15-23.

⁵Ebû Hayyân Tevhîdî, *el-İmta' ve'l-Muâ'nese*. nşr. Ahmed Emin, Ahmed ez-Zeyn (Dâru Mektebeti'l-Hayat, ts.), 2: 4-5; a.mlf., *el-Mukabesât*. (Kuveyt: Dâru Suâd, 1992), 45-46; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 1985), 37; Macit Fahri, *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan (İstanbul: İklim Yayınları, 1992), 152; Uysal, İhvân-ı Safâ", 22: 1; T.J. De Boer, *İslâmda Felsefe Tarihi*, çev. Yaşar Kutluay (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 109; Öztürk, "İhvân-ı Safâ'nın Felsefî Düşünce Sisteminde Kur'an ve Yorum", 283-284.

⁶Öztürk, "İhvân-ı Safâ'nın Felsefî Düşünce Sisteminde Kur'an ve Yorum", 284.

⁷Muhammed Âbid Câbirî, *Arap-İslâm Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba (İstanbul: Kitabevi, 2001), 264-265; Öztürk, "İhvân-ı Safâ'nın Felsefî Düşünce Sisteminde Kur'an ve Yorum", 284.

“siyasetin emrindeki felsefe” şeklinde niteleyen Macit Fahri de⁸ büyük ölçüde Câbirî'nin bu görüşüne katılmış gözükmektedir. Bu iki araştırmacının görüşleri dışında İhvân-ı Safâ'nın kimliği üzerinde çok farklı değerlendirmeler de mevcuttur. Belki de bu durumu onların eklektik özelliklerinin bir sonucu olarak değerlendirmekte fayda vardır.

Birçok felsefe geleneğinde olduğu gibi İhvân-ı Safâ Okulu da Aristo geleneğini takip etmiş ve İslâm Felsefesi'nin orijinal dönemi kabul edilen Fârâbî (ö. 339/950) ve İbn Sînâ (ö. 428/1037) dönemlerine rastlayan bir dönemde ortaya çıkmış olan felsefî bir okuldur.⁹

İhvân-ı Safâ'nın risâleleri bir bilgi deposudur. İhvân-ı Safâ, Tanrı, evren ve insan gibi dönemin tüm fikri çekişmelerinin, mezhep ve meşrep kavgalarının anahtar kavramlarını Risâleler'in mihverî olarak telakki etmişler ve anlamlandırmaya gayret etmişlerdir.¹⁰

1. Risâlelerde İlimlerin Tasnifi

İhvân-ı Safâ *Risâleler'*inde nübüvveti anlamak için bilimlerin sınıflandırmasına kısaca değinmek gerekir. İhvân-ı Safâ, bilimlerin sınıflandırılması konusunda Orta Çağ'da yaygın Trivium (söz dizimi ve gramer, cedel ve hitabet) ve Quadrivium (geometri, astronomi, matematik ve müzik) şeklindeki kaba tasniften çok ileri bir düzeyde, Fârâbî'nin *İhsâu'l-Ulûm'*undan da etkilenecek¹¹, ancak ondan daha geniş bir tasnif yapar.¹² Onların bilimleri sınıflandırması insana göre ve insan içindir.¹³

İhvân-ı Safâ, bilimleri başlıca üç bölümde inceler:

1. Riyâzî (pratik - eğitsel) bilimler
2. Dinî - ictihâdî bilimler
3. Felsefî bilimler.¹⁴

Felsefî bilimleri kendi içinde dört ana başlığa ayıran İhvan, Ulûmu'l-İlâhiyye'yi (İlâhiyat bilimleri) de beşe ayırır:

1. Tanrı bilgisi: Tanrı bilgisi ve ona dâhil olanlar, sıfatları, vahdaniyeti vb. konuları bilmenin keyfiyeti
2. Ruhânî varlıklar ilmi: Aklî, basit cevherlerin bilgisi
3. Küllî ruh bilgisi: Felekî ve fizikî cisimlere sirayet eden ruhlar, nefesler bilgisi
4. Siyaset ilmi: Bu da beş çeşittir: Nebevî siyaset, meliklerin siyaseti, avâmın siyaseti, havâsın siyaseti, kişisel siyaset
5. Âhîret ve yeniden diriliş ilmi: Yeniden dirilmenin mahiyeti, haşr, ceza ve mükâfat gibi konuların bilgisini içerir.¹⁵

Görüldüğü gibi İhvân-ı Safâ, bilimlerin tasnifinde dinî bilimler arasında siyaset ilmini zikretmiş ve siyaset ilminin ilk çeşidi olarak nebevî siyaseti de şu şekilde açıklamıştır:

“Nebevî yönetim, (Allah'ın) razı olacağı kanunları fasih ifadelerle yapmayı, güzel gelenekler oluşturmayı; bozuk inançlar, değersiz görüşler, kötü alışkanlıklar ve zalimane davranışlarla hastalanmış olan gönülleri tedavi etmeyi; (gönüllerin hastalanmasına sebep olan bu olumsuzlukların) o inanç ve alışkanlıklardan nasıl intikal ettiğini; o olumsuzlukları

⁸Fahri, *İslâm Felsefesi Tarihi*, 151-152.

⁹Hamdi Onay, *İhvân-ı Safâ'da Varlık Düşüncesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), 21.

¹⁰Filiz, *İlk İslam Hümanistleri*, 43.

¹¹Fârâbî'nin ilimler tasnifi için bkz. Osman Bakar, *İslâm Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi*, çev. Ahmet Çapku (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 135-150.

¹²Uysal, *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Tanrı ve Alem*, 29.

¹³Filiz, *İlk İslam Hümanistleri*, 67.

¹⁴İhvân-ı Safâ'nın İlimlerin tasnifi için bkz. İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 1: 266-268; krş. a.mlf., *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, çev. Ali Durusoy v. dğr. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 1: 181-184; Recep Aslan, *İhvân-ı Safâ ve Hadis* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2017), 35-39.

¹⁵İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 1: 272-274.

gönüllerden silmeyi; kalpleri o inançların ve alışkanlıkların sebep olduğu hastalıktan tedavi ederek, tekrar onlara dönmekten korumayı ve Allah'ın razı olduğu görüşler, güzel alışkanlıklar, temiz davranışlar ve övülmüş ahlâk ile şifa bulmalarını sağlamanın mahiyetini kavramaktır. Ayrıca nebevî yönetim, doğru yola yönelimlere engel olan, insanı kötü yolların engebeli arazisine sokan ve engel olma işinde ısrar eden, kurtuluş yollarına dönüp bol sevaba rağbet etmemesi için onu azarlayıp tehdit eden şerir nefisleri yönetmenin niteliğini; uykularının uzun sürmesi nedeniyle ve ahireti unuttukları için gaflete düşen ruhları, lehviyata dalan nefisleri uyarmanın ve onlara "bize ne bir Peygamber, ne de bir kitap geldi"¹⁶ dememeleri için misak gününde verdikleri sözü hatırlatmanın mahiyetini bilmektir. Bu siyaset Peygamberlere özgü olan siyasettir."¹⁷

2. Davranışları İtibariyle İnsanların Ahlâkî Dereceleri

Kişilerin daha yüksek hakikatlere erişebilmesi ancak peygamberlere teslim olmakla mümkün olacağını düşünen İhvân-ı Safâ, ahlâk mevzusuna özel önem atfeder. Ahlâkın anlamı, ahlâkî hastalıkların çeşitleri, peygamberlerin ahlâkına dair bazı nükteler ve filozofların ahlâkının özü gibi konuların ele alındığı dokuzuncu risâlede peygamberlere tabi sekiz zümreden bahsedilmektedir. İhvân-ı Safâ'ya göre nazarlar akledilir şeylere hasredilip dinin hükümleri ve koyduğu hudutlar iyi düşünüldüğünde yine peygamberin halleri, emir ve yasaklarının ona uyanlar ve yardım edenlerin nefisleri üzerindeki etkileri dikkate alındığında dinin ruhâni bir yurt olduğu, ayrıca onun varlığının ve devamının sekiz erkânının korunmasına bağlı olduğu açıkça anlaşılacaktır. Şöyle ki Peygamber'e tabi olanlarla onun yardımcılarından ibaret olan bu erkân sekiz sınıftır ve her bir sınıfın sanki dinin rükünlerinden birini taşıyan sağlam bir gruptur.¹⁸ Bu sekiz grubu İhvân-ı Safâ'nın risâlelerinden aktaralım:

Bu grupların ilki, dinin getirdiği şeyleri ve onun kitaplarını dikkatle okuyanlar/kurrâ, onları indirildiği şekliyle ezberleyenler/hâfızlar ve öncekilerden öğrendiklerini kendilerinden sonraki nesillere öğretenlerdir.¹⁹

İkinci grup, dinle ilgili önemli olayları rivayet edip, hadisleri nakledenler, o dinde oluşan siyer ve ahlâkî koruyup kendilerinden sonrakilere-onların da daha sonrakilere-ulaştıranlardır. Onlar bunu sonrakilerin cahil kalmamaları, dinin eserlerinin silinip unutulmaması ve dine dair rivayetlerin yok olup gitmemesi için yapar.

Üçüncü grup, dini hükümleri bilen fakîhler, hadis âlimleri ve dinin koyduğu sınırları koruyanlardır. Onlar da bunu, bu sınırların bilinmez ve amel edilmez hale gelmemesi, dinin rükünlerinin silinip unutulmaması ve dinin yok olup gitmemesi için yapar.

Dördüncü grup, vahyin zâhirî lafızlarını ve rivayet edilen sözleri tefsir edenler ve onun anlamlarının farklı yönlerini anlayamayan ve bilgisi yetmeyen kimselere açıklayanlardır.

Beşinci grup, dinin savaş veren yardımcıları, din düşmanlarıyla savaşan gaziler, Hz. Peygamber'e tâbi olanların ve ona yardım edenlerin beldelerinin kritik noktalarını koruyanlardır.

Altıncı grup, Hz. Peygamber'in ümmeti içerisindeki halîfeleri, iyiliği emretmek,

¹⁶Kendisine gönderme yapılan âyetin meâli şöyledir: "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir." (el-A'râf, 7/172).

¹⁷İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1: 273; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 1: 185.

¹⁸İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1: 322; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 1: 220. Ayrıca bkz. Muhammet Aydın, "İhvân-ı Safâ Metinlerinde Nübüvvet", *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]* 60 (2017), 254.

¹⁹İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1: 322; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 1: 220.

kötülüğü yasaklamak suretiyle dinin hukukunu koruyanlar, dini yaşantıya aykırı hayat sürenlere engel olanlar ve ülkenin sınırlarını koruyanlardır.

Yedinci grup, mescitlerdeki zâhitler/âbidler, mâbedlerdeki rahipler ve din hizmetini yürüten diğer kimseler, insanları dinin hükümlerini terk etmekten sakındıran, dünya işlerine fazla dalmayı kınayan, insanları dünyevi kuruntulara kapılmaktan sakındıran, şehvî arzulara dalmaktan koruyan, gafillere âhireti ve âhret ahvalini hatırlatan ve onları âhret nimetlerine teşvik eden ve bunları onlara ikrar ettiren vâizler ve minberlerdeki hatiplerdir.

Sekizinci grup ise, vahiyle gelen bilgileri tevil eden âlimler, ilâhi ilimlerde ve Rabbâni bilgilerde derinleşenler, dinin gizemli yönlerini bilen âriflerdir. İhvân'a göre bunlar hidayet rehberi imamlar ve hak ile hükmeden adaleti uygulayan râşit halîfelerdir.²⁰

İhvân-ı Safâ'nın risâlelerine bakıldığında klasik Kelâm metinlerinde geçtiği şekliyle nübüvvet konusu işlenmemektedir. Nitekim İhvân-ı Safâ'nın da böyle bir iddia ve kaygıyla bu metinleri kaleme almadıkları bilinen bir husustur. Kendi tarihsel koşullarında ve sahip oldukları felsefî nosyonu ve birikimleriyle tedavüldeki malumatı yine kendi usulleriyle felsefî, mistik ve bâtinî bir bakışla metne aktarmışlardır.²¹

3. İhvân-ı Safâ'da Nübüvvet

*Risâleler'*inde dinî verilere sık sık başvuran İhvân-ı Safâ'ya göre, Peygamberler, Allah'ın kendisiyle mahlûkatı arasındaki elçilerdir.²² Bu açıdan dinin ahlakî maksadını ön plana çıkaran İhvân-ı Safâ, peygamberlerin çabalarının hem din hem dünya işlerini düzeltmek, nihâi gayelerinin de insanları kötülüklerden ve dünyaya gereğinden fazla bağlanmaktan kurtarıp âhret saadetine ulaştırmak olduğunu ifade etmiştir.²³ Peygamberlerin dinlerinin ismi, sünnetleri, ibadet zamanları, yer ve biçimleri farklı da olsa hepsinin amaçlarının aynı olduğunu düşünürler.²⁴ Peygamberleri "gönül doktorları" olarak niteleyen İhvân, onların misyonunu, çeşitli zaman ve yerlerde bedenlere ârız olan hastalıkların farklılığına göre tedavi yöntemleri de farklı olan doktorların misyonuna benzetmektedir.²⁵ Pisagorculuğun belirgin tesiri altındaki İhvân-ı Safâ, peygamberlerin ümmet içindeki konumunu ondalık sayı dizisiyle açıklar; peygamberler 1 sayısı gibi, onlara tâbi olan ashâb ve yardımcıları birler, onların yolundan gidenler onlar, onlardan sonra gelenler yüzler, daha sonrakiler binler, on binler... gibidir.²⁶ İhvân-ı Safâ, biraz da mistik bir tavırla mensuplarını Hz. Nuh'un yaptığı gemiye binip madde denizinin dalgalarından kurtulmaya, Hz. İbrahim gibi -bir dizi şüphe ve araştırmadan sonra- kesin inanca sahip olarak melekût âlemini seyretmek, ruhunu bütün manevî kirlerden arındırarak Hz. Muhammed (s.a.) gibi mi'râca yükselmeye çağırarak felsefî tavırlarını nebevî modellere paralel biçimde ifade etmektedir.²⁷

Kur'an'da adları geçen peygamberlerin hemen hemen hepsini zikreden²⁸ İhvân'a göre; nasıl ki her peygamber, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in²⁹ yerine geçiyorsa, her Allah

²⁰ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 1: 322-323; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 1: 220-221.

²¹ Aydın, "İhvân-ı Safâ Metinlerinde Nübüvvet", 255.

²² İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 3: 384.

²³ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 1: 211.

²⁴ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 180.

²⁵ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 2: 141; 3: 487; 4: 16, 162.

²⁶ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 1: 321; Uysal, *İhvân-ı Safâ*", 22: 5; Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, 304.

²⁷ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 18; Uysal, *İhvân-ı Safâ*", 22: 5.

²⁸ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 2: 280, 283, 350, 352-354; 3: 65, 150, 299, 305, 440-441; 4: 16, 18, 27-29, 89, 143, 375.

²⁹ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 18.

düşmanı da İblis'in yerine geçmektedir.³⁰

Ulu'l-azm/büyük İslâm peygamberlerinin, İhvân düşüncesinde önemli rol oynadığından şüphe yoktur. Onların adları tüm *Risâleler*'in metinlerine tesir eder ve her birinin tasvirleri, her zaman Kur'an-ı Kerîm'in bütünlüğüne uygundur.³¹ Bu bağlamda, İhvân, Peygamberler içerisinde büyük peygamberleri (ulu'l-azm) ayrı bir tasnife tutarak şu isimleri verir: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.).³²

İhvân'a göre, musibetlerle imtihan olma, şeytan üzerinden peygamberlere uygulanmıştır. Çünkü peygamberlerin her biri Âdemoğlunun güneşi ve ayı durumundadır. Bu çerçevede İhvân, Hz. Âdem'in İblis'in vesvesesiyle cennetten çıkarılışını, Hz. Nuh'un tufandan kurtulmak için gemiye binmesini, Hz. İbrahim'in ateşe atılmasını, Hz. Musa'nın Allah'la konuşmasını, Hz. İsa, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya'nın kıssalarını detaya inmeden hatırlatmaktadırlar.³³

Nübüvveti felsefeden üstün gören İhvân-ı Safâ, nübüvveti filozofa, vahyi akla tercih etmiştir. İhvân'a göre, "yıldızlar semânın, canlılar yeryüzünün ziynetidir. Canlıların en üstünü insan; insanların en üstünü/faziletlisi, akıl sahipleridir; akıl sahiplerinin en iyileri, âlimlerdir; derece bakımından onların en yükseği, konum bakımından en üstün olanı peygamberlerdir. Rütbe bakımından peygamberlerden sonra hakîm filozoflar gelir... Bil ki ey kardeş, nübüvvet melekler rütbesinden sonra beşerin ulaşabileceği en yüksek rütbe ve derecedir."³⁴

İhvân, Cismânî/Tabîî İlimlere ilişkin ilk risâlesinde "Madde ve Sûret" konusunu tartışırken dolaylı olarak kehaneti de kuşatacak bir şekilde nübüvvet hakkında şunu ifade etmektedir: "Bil ki, küllî nefsin sûretini/şeklini alan cüz'î nefsler ve güzel ahlak, marifet ve ilimden kendisine nüfuz etmesi bakımından buna yakın olan nefsler de vardır. (Kendisine nüfuz edeni) daha çok kabul eden her nefs kendi cinsinin türlerinden daha kıymetli ve daha üstün olur. Örneğin nebilerin nefsleri böyledir. Zira peygamberlerin nefsleri cevherlerin saflığı sebebiyle, küllî neftsen sudûr edip akıp geleni kabul edince, ilâhî kitapları kabul etmiştir. Bu ilâhî kitaplarda, acâyip gizli ilimler, latif anlamlar, tabîî kirlerden temizlenenlerin dışında hiç kimsenin erişemediği saklı sırlar ve herkese fayda veren ilmî şeriatlar ve tertemiz adil sünnetler/öğretiler vardır. Böylece maddenin engin denizinde ve tabiatın esaretinde boğulmuş birçok nefs bunlarla kurtuluşa ermişlerdir.

Yine, hakikî birçok ilim meydana getiren, eşsiz sanatlar ortaya çıkaran, hikmetli eserler inşa eden ve dikkat çekici derecede tılsımlar ortaya koyan araştırmacı bilgilerin nefsleri de böyledir. Aynı şekilde felekî işaretler ve zecrî alametlerle hadiseler meydana gelmeden önce onlardan haber veren kâhinlerin nefsleri de böyledir. Onlar, 'Felsefe insanın gücü ölçüsünde Tanrıya benzemektir' sözüyle bu gibi nefsleri kastetmişlerdir."³⁵ Ancak burada şunu vurgulamak gerekir ki, İhvân nübüvvetin kesbî olmayıp, lütuf olduğu görüşündedir. Onlara göre Allah kulları arasında dilediğini seçer ve onu melekler ve halkı arasında elçi yapar.³⁶

Başka bir yerde İhvân nübüvveti bir "ruhânî ağaç" metaforu ile ifade eder. Burada peygamber bir ağaç, onun ashâbı ve ensârı ağacın dalları ve budaklarıdır. Onlardan sonra gelen dal, sonrakiler yaprak ve meyve gibidir. Bu ağaç yukarıdan aşağıya biten ruhanî bir

³⁰İhvânü's-Safâ, *er-Risâletü'l-Câmia Tâcu Resâili İhvânî's-Safâ ve Hullâmî'l-Vefâ*, nşr. Mustafa Gâlib (Beyrut: Dâru Sâdir, 1974), 66-67; Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, 304.

³¹Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, 305.

³²İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 3: 207.

³³İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1: 143-144.

³⁴İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 4: 124-125. Ayrıca bkz. Taş, *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti*, 168-169.

³⁵İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 2: 10.

³⁶İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 3: 154; Taş, *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti*, 169.

ağaçtır. Onun kökleri göktedir. Onun maddesi oradan iner. Yani peygamber melekler tarafından desteklenir; vahyi, ilhamı, haberleri onlardan alır. Bu ağaç arşın altında biten Tûbâ ağacı olarak sembolize edilen bir ağaçtır.³⁷

İhvân'a göre, imanın en kuvvetli ilkesi, peygamberlerin yoluna uymaktır. Onların emrettiklerine uymak ve yasakladıklarından kaçınmak, beşerî amellerin en şerefli, insanî fiillerin en lezzetli ve akıl sahibi insanların ulaşabileceği en yüce mertebedir. Peygamberlerle, onlara uyanlar ve dinin hükümlerinden doğan ilimler arasındaki ilişki, yağmur, toprak ve nebat ilişkisini çağrıştırır. Peygamberlerin sözleri yağmur, onlara tabi olanlar toprak ve bu ilişkiden doğan bir takım faydalı ilimler, fiiller ise, toprak ve yağmurun ilişkisinden doğan varlıklar mesabesinde.³⁸

Kur'an-ı Kerim'in genel esprisine uygun olarak peygamberlerin insanların hidayete ermelerinde müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiğini hatırlatan³⁹ İhvân için peygamberler, insanların akıl, bilgi, düşünce ve anlayış seviyelerinin farklı olmasından dolayı, onları irşat etmek ve yüklerini hafifletmek için gönderilmiştir.⁴⁰

Ba's, kıyamet, haşr, hesap ve âhiretle ilgili benzeri meselelerin bilgisi, gizli ve latif sırlardır. Bunlar, ancak peygamberlerin melekler aracılığıyla, Allah'tan getirdikleri bilgileri tasdik etmek suretiyle bilinir. Bunlarla yetinmeyip, aklî delil ve felsefî hüccet isteyenlerin, arınmış nefslere, temiz kalplere, dikkatli kulaklara, güzel ahlâka, ilim ve hikmette derinleşmeye ihtiyaçları vardır. Bunları gerçekleştirebilenlerin ulaştığı iman, hakikî imandır. Bunu başaramayanlar için peygamberlerin getirdiklerine iman etmekten ve onları tasdik etmekten, başka yol yoktur. Bu da taklidî imandır. Aksi takdirde bu mevzularda malumat sahibi olamazlar ve sonuçta inkâra düşerler.⁴¹

İhvân, metafizik alanda vahiy ve ilhamı da bilginin kaynağı olarak görmektedir. Akıl yahut duyunların kendini aydınlatamadığı bu tür metafizik konularda insan, Tanrı'nın sözcüsü olan peygamberlere uymalı, onların öğretilerine tabi olmalıdır.⁴² İhvân'ın öğretilerinde, peygamberler sadece dinî meselelerle meşgul olan insanlar değildir. Aksine peygamberler, insanların dünyevî ve ruhî bütün ihtiyaçlarına ve problemlerine çözümler sunan insanlardır. Bu noktada Allah'ın birliğine inanan âlim ve filozofa dikkat çeken İhvân, hüküm koyma noktasında filozofun görüşüyle peygamberin görüşü arasında fark olmadığına inanır.⁴³

Peygamberlerin yolunun, benzer şekilde filozofların da yolu olduğunu⁴⁴ söyleyen İhvân'a göre, peygamberlerle filozoflar, dinî ve akîdevî gerçeklerde birleştikleri gibi dünyaya değer vermeme, ikinci hayatı (meâd) ve orada iyilik ya da kötülük olarak bütün amellerin karşılığının verileceğini düşünme gibi ahlâkî konularda da birleşirler.⁴⁵

İhvân'ın düşüncesine göre, peygamberlerin emrettiği ve yasakladığı şeyler kendi görüşleriyle değil, ilâhî kaynaktan gelen vahiyledir. Bu sebeple mutlaklardır. Bilgin ve filozofların ortaya koydukları şeyler ise akıl seviyelerine, düşünme ve araştırmalarına ve kendi görüşlerine dayandığı⁴⁶ için sübjektif ve görelidir. Vahiy ile uyum içerisinde

³⁷İhvânü's-Safâ, Resâil, 4: 136; Taş, *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti*, 174.

³⁸İhvânü's-Safâ, Resâil, 4: 76-77; Ahmet Koç, *İhvân-ı Safâ'nın Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 146.

³⁹İhvânü's-Safâ, Resâil, 2: 455.

⁴⁰Koç, *İhvân-ı Safâ'nın Eğitim Felsefesi*, 134.

⁴¹İhvânü's-Safâ, Resâil, 3: 293; 4: 109-110; Koç, *İhvân-ı Safâ'nın Eğitim Felsefesi*, 143-144.

⁴²Uysal, *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Tanrı ve Alem*, 68.

⁴³İhvânü's-Safâ, Resâil, 1: 211; Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, 310; Ayrıca bkz. Bülent Sönmez, *Peygamber ve Filozof* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2002), 129.

⁴⁴İhvânü's-Safâ, Resâil, 3: 355.

⁴⁵Mustafa Çağrı, *İslam Düşüncesinde Ahlâk* (İstanbul: Dem Yayınları, 2012), 148.

⁴⁶İhvânü's-Safâ, Resâil, 4: 136.

olduklarında, mutluluk kazanırlar.⁴⁷

İhvân'a göre, filozof ve ulemâ peygamberlerin vârisleridir. Bu nedenle peygamberlerden sonra onların vazifelerini sürdürürler. Hikmet ile şeriatın amacı birdir. İnsanların bireysel farklılıkları ve sorunları sebebiyle farklı söylemlere sahip olsalar bile, temelde aynı amaca hizmet ederler. Nasıl ki doktor hastalıklara ayrı ayrı ilaç yazıyorsa, insanların farklı sorunları sebebiyle hikmette ve şeriatta kimi farklılıklar olacaktır.⁴⁸ İhvân, nebevî şeriatlerin farklılığını da aynı şekilde açıklamaktadır. Dolayısıyla her topluma farklı şeriatların indirilmiş olmasının tabii olduğunu belirtmektedir. Ancak şeriat ile hikmetteki "farklılığın bir başka nedeni de insanların kapasitelerinin farklılığı ile ilgilidir. Belki söylenenlerde ihtilaf yoktur; ancak anlayan kişinin anlayışının ve zekâsının farklılığı nedeniyle farklı anlayışlar oluşabilmektedir."⁴⁹

Her ne kadar İhvân tıpkı selefi Fârâbî'nin (ö. 339/950) peygamber ile filozofu aynileştiren düşüncelerini hatırlatırcasına hakîm, filozof ve erdemlilerin yolunun, peygamberler yolu olduğu biçimindeki fikirleri dile getirirse de⁵⁰ burada şu hususa dikkat etmek gerekir. İhvan her zaman önceliği Peygambere vermiştir. Filozofu ise hadislerden mülhem bir anlayışla âlim kategorisinde değerlendirmek suretiyle bir mirasçı olarak görmüştür. Ancak bu pozisyonda olan bir filozofun hükümleri nebevî hükümlerle örtüşebilir. Dolayısıyla peygambere tabi olma vurgusunun İhvan düşüncesinde önemli olduğunu düşünüyoruz.

Sonuç olarak peygamberliğin vehbî olduğuna inanan İhvân için, nübüvvet, en yüce merteye, en yüksek rütbe yani meleklerin derecesidir.⁵¹ İhvân'ın peygamberlerin sonuncusunun Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu konusunda herhangi bir tereddüdü yoktur.⁵² İhvân'a göre, şeriat sahibi ile filozof arasındaki fark, muhteva açısından değil, şekil bakımındandır.⁵³

4. Nübüvvetin Şartları ve Özellikleri

İhvân-ı Safâ, kırk yedinci risâlesinde nübüvvet konusunu bağımsız bir bölüm olarak işlemiştir. Risâlenin girişinde peygamberlik kurumunun önemine bir hadisle vurgu yapmıştır: "*Sadık rüya, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür.*"⁵⁴ İhvân, bu risâlede nübüvvetin kırk altı hasletini açıkladığını ifade etmiştir. Nübüvveti, insan halinin ulaşacağı, melekleri takip eden en yüce merteye olduğunu, onun bütünü beşerî erdemlerden kırk altı haslet olduğunu belirtmiştir. Bu hasletlerden birinin de sadık rüya olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁵

İhvân, nübüvvetin konumuna dikkat çekmiş ve bunu riyâset/başkanlıkla açıklamıştır. İhvân, riyâseti de cismânî ve ruhânî olmak üzere ikiye ayırmıştır. Cismânî riyâset, üstünlük, baskı ve zulümle sadece bedenler ve cisimler üzerinde otoritesi olan melikler ve zorbarların riyâseti gibidir. Ruhânî başkanlığa gelince; o, adalet ve ihsanla ruhlara ve nefislere malik olan şeriat sahiplerinin riyâseti gibidir. Onlar bu riyâseti, şer'î kanunları koruma ve sünnetleri hayata geçirme, ihlâsla ibadet, kalp yumuşaklığıyla ilahîleşme, sevaba ulaşmak

⁴⁷Koç, *İhvân-ı Safâ'nın Eğitim Felsefesi*, 132.

⁴⁸İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 3: 30, 347.

⁴⁹İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 3: 488; Sönmez, *Peygamber ve Filozof*, 129.

⁵⁰İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 126; Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, 310.

⁵¹İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 125.

⁵²İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 3: 143.

⁵³İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 136; Hicâb, *Felsefetu's-Siyâsiyye inde İhvân-ı Safâ*, 218.

⁵⁴Buhârî, "Ta'bir", 4; Müslim, "Ru'yâ", 1; Ebû Dâvûd, "Edeb", 97; Tirmizî, "Ru'yâ", 2; İbn Mâce, "Ta'bir", 1; Nesâî, "Ta'bir", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9: 118; 10: 210, 345; 14: 416.

⁵⁵İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 125. Hadisin değerlendirmesi için bkz. Aslan, *İhvân-ı Safâ ve Hadis*, 126-130.

için kesin bilgi, ahrette saadet, kurtuluş ve muvaffakiyet için dinler ve şeriatlarda istihdam ederler.⁵⁶

İhvân-ı Safâ, nübüvvetin özelliklerini şu şekilde zikretmektedir: “Nübüvvetin özelliklerinden ilki, meleklerden gelen vahiy ve haberlerdir. Sonra ümmet içerisinde daveti açıkça ortaya koymaktır. Sonra indirilen kitabı veciz lafızlarla tedvin etmek ve onun kıraatini fesahatle ortaya koymak, sonra manalarının tefsirini ve yorumunun çerçevesini açıklamak, sonra ondan elde edilen sünnetleri ortaya koymak ve hasta nefisleri bozuk ve zayıf görüşlerden arındıracak tedavi metotlarını, kötü adetleri, çirkin işleri ve hoş olmayan fiilleri belirlemektir.”⁵⁷

Nübüvvetin özelliklerinden birisi de kötü nefisleri doğru yola döndürme onları azgınlık yolunun sarp yokuşunda ısrarla ilerlemekten alıkoyma siyasetinin keyfiyetini bilmektir. Nübüvvetin özelliklerinden bir diğeri de, şeriatla sünnetin icra edilmesi, dinde izlenecek yolun açıklanması, helal ve haramın ortaya konması, dünya işlerinin tamamına dair hadlerin ve hükümlerin ayrıntılı bir şekilde gözler önüne serilmesi; sonra dünyada züht hayatının özendirilmesi, ona aşırı bağlanmanın yerilmesi ve insanların avamdan, havastan ve bu ikisi arasındaki tabakalardan olanlarına dair hükümlerin ayrıntılı bir şekilde dile getirilmesidir.⁵⁸

İhvân, şeriat koyucunun kendisinde, doğuştan üzerinde yaratıldığı on iki haslete/özellığe değinmektedir:

1. Organların tam ve güçlü olması, kendisiyle ve kendisinden beklenen amelleri yerine getirebilmesi ve ne zaman bir iş yapmaya yönelse kolayca yapabilmesidir.

2. Kendisine söylenen ve karşılaştığı her şeyde, o iş ne ise ona göre söyleyenin amacını iyi bir şekilde kavraması ve hızla düşünmesidir.

3. Anladığını, işittiğini ve andığını ezberlemesi ve bir bütün olarak onları asla unutmamasıdır.

4. Bir şey hakkında en küçük bir delil bile görse o delilin gösterdiği şeyi derhal anlayacak şekilde, en ufak bir delilin ortaya çıkmasıyla görüşü oluşabilen zeki ve uyanık bir kimse olmasıdır.

5. İçinde ve kalbinde olanı en veciz lafızlarla dile getirecek ifade güzelliğinin olmasıdır.

6. İlimi ve istifade etmeyi seven, ona boyun eğen, kolayca kabul eden, ilim yorgunluğundan acı çekmeyen ve karşılaştığı sıkıntılardan eziyet duymayan biri olmasıdır.

7. Doğruluğu ve güzel muameleyi seven ve ehline yakın duran biri olmasıdır.

8. Yeme, içme ve cinsi münasebete düşkün olmayan, ayıplardan uzak duran ve bunların oluşturduğu lezzetlerden nefret eden biri olmasıdır.

9. Ruhu yüksek, himmeti yüce ve cömertliği seven, bütün kötü ve çirkin şeylerden nefisini yüce tutan, himmetini en yüksek dereceli işlere çeviren biri olmasıdır.

10. Dirhem, dinar ve dünyanın diğer mal ve mülküne değer vermemesi ve onlardan yüz çevirmesidir.

11. Adaleti ve adil kişileri seven, baskı ve zulümden nefret eden biri olmasıdır. Adaleti ehline veren, zulmü ortadan kaldırıran şefkat duyan, iyi, güzel ve adalet olarak gördüğü her şeyi, hiçbir komuta zorluğu ve başkaldırı hissi duymadan yerine getiren, zulme ve çirkinliğe çağırıldığında icabet etmeyen biri olmalıdır.

12. Yapılmasını gerekli gördüğü şeye karşı azimli, korkusuz, ruh zafiyeti duymayan,

⁵⁶ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 4: 128; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 4: 101-102.

⁵⁷ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 3: 494; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 3: 394-395.

⁵⁸ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 3: 495; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 3: 395.

cesur ve yürekli biri olmasıdır.⁵⁹

İhvân, bu on iki özelliği sıraladıktan sonra yasa koyucu olarak vasıflandırdığı peygamberlerle ilgili on tane daha özellik zikretmektedir. Peygamberlerle ilgili on tane özelliğin hülasası şu şekildedir: Şeriatı tamamlamak, sözleri, emirleri, yasakları ve onların yorumlarını yetkinleştirmek, şeriatların gereklerini, hükümlerinin yollarını, ümmetinin tedbirini, din ve dünya işlerinde memleket insanlarının siyasetini geliştirmek için yasa koyucunun koyduğu ve sonra diğer işleri üzerine bina ettiği ilk kural, onun öncelikle kendi nefsinde, âlemin kadim, diri, bilgili, hikmetli, kudretli, üstün, iradeli bir yaratıcısının olduğunu, O'nun bütün varlıkların nedeni olduğunu, onların her birini kendisine uygun şekilde çekip çeviren bir sahibinin olduğunu kesin bir bilgi ile görüp inanmasıdır.⁶⁰ İkincisi, maddeden soyutlanmış, her biri kendi kendisiyle var olan, kendi nasibine düşen emre yönelmiş, akılsal varlıkları tasavvur edip düşünmesi gerekir ki, bunlar yüce Allah'ın melekleri ve O'nun halis kullarıdır. Elçi gönderme, vahiy ve haberler onlarla gerçekleşir ve bütün bunlar onların desteğiyle olur. Üçüncüsü, yerine göre bedenden soyutlanmış, yerine göre bedeni kullanan, bazen de onunla bağlantı kuran nefsanî varlıkları bilip iman etmesidir. Onlar iş ve hedeflerine uygun olarak hayvan bedenlerine iner ve oraya yerleşebilirler. Dördüncüsü, onların bedenlerden ayrılmasıyla özlerinin bozulmayacağına ve Allah'ın kudretinden çıkmayacaklarına inanmak gerekir. Beşincisi, varlıklardan her biri kendi özleriyle tektir ve onları ancak kendilerine ilişkin kötü amelleri, bozuk fikirleri, kötü huyları ve katmerleşen cehaletlerinin ıslah veya ifsad edebileceğine inanmaktır. Altıncısı, Yaratıcı bir şeyi emrettiğinde ona imkân tanyacağını ve bütün nedenleri ortaya çıkaracağını, içlerinden emrine uyanların, yasağını işleyenlerin olacağını bilmektir. Yedincisi, itaat ve isyan sınıflarından her birisi için sevap ve azap olarak bir karşılık kılmıştır. Emredilenleri ve yasaklananları bile bile işleyenlerin karşılığı hak edeceğini öğretir. Sekizincisi, kişilerin yaptıklarının karşılığını görecekleri bir yeniden dirilişin olduğunu bilmesidir. Dokuzuncusu, ödülü en fazla ve dönüş yerinde dereceleri en yüksek olan şeyin, Allah'a dua ve yakarış olduğunu bilmektir. Onuncusu, Allah'a çağırınların derece olarak en yücesi, makamlarının en yüksek, bilgilerinin en geniş, doğruyu en fazla konuşan ve hak yola en fazla bağlı olduklarını bilmektir.⁶¹

Burada İhvân-ı Safâ, nübüvvetin özelliklerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Görüldüğü üzere nübüvvet özelliği şeklinde zikredilen maddelerin bir kısmının inanç esaslarından olduğu, diğer bir kısmının ise sadece peygamberlere özgü olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Asr-ı saadetten günümüze değin nübüvvet kavramına çeşitli dini akımlar birbirinden farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bunlardan bir tanesi de IV./X. yüzyılda Basra'da ortaya çıkmış İhvân-ı Safâ'dır. İhvân nübüvvet anlayışını, İslam düşünce geleneğinden farklı bir şekilde ortaya koymuş ve klasik akâid/kelâm metinlerinin dışında kendilerine has bir bakış açısıyla vermiştir.

İhvân-ı Safâ'ya göre, Peygamberler, Allah'ın kendisiyle mahlûkatı arasındaki elçilerdir. Bu açıdan dinin ahlakî maksadını ön plana çıkaran İhvân-ı Safâ, peygamberlerin çabalarının hem din hem dünya işlerini düzeltmek, nihaî gayelerinin de insanları kötülüklerden ve dünyaya gereğinden fazla bağlanmaktan kurtarıp âhîret saadetine

⁵⁹ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 129-130; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 4: 102-103.

⁶⁰ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 130; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 4: 103.

⁶¹ İhvân-ı Safâ, *Resâil*, 4: 131-132; krş. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, 4: 103-104.

ulaştırmak olduğunu belirtmişlerdir. Peygamberleri “gönül doktorları” olarak niteleyen İhvân, onların misyonunu, çeşitli zaman ve yerlerde bedenlere ârız olan hastalıkların farklılığına göre tedavi yöntemleri de farklı olan doktorların misyonuna benzetmektedir. Nübüvveti felsefeden üstün gören İhvân-ı Safâ, nübüvveti filozofa, vahyi akla tercih etmiştir. Ayrıca peygamberliğin kesbî olmayıp lütuf olduğuna inanan İhvân için, nübüvvet, en yüce mertebedir ve peygamberlerin sonuncusunun Hz. Peygamber (s.a.) olduğu konusunda herhangi bir tereddütleri yoktur.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. nşr. Şuayb Arnavût v.dğr. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Aslan, Recep. *İhvân-ı Safâ ve Hadis*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2017.
- Aydın, Muhammet. “İhvân-ı Safâ Metinlerinde Nübüvvet”, *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]* 60 (2017): 251-265.
- Bakar, Osman. *İslâm Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi*, çev. Ahmet Çapku. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1980.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Arap-İslâm Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba. İstanbul: Kitabevi, 2001.
- Çağrı, Mustafa. *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*. İstanbul: Dem Yayınları, 2012.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.
- De Boer, T.J. *İslâm'da Felsefe Tarihi*, çev. Yaşar Kutluay. İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytu Efkârü'd-Devliyye, 1999.
- Fahri, Macit. *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan. İstanbul: İklim Yayınları, 1992.
- Filiz, Şahin. *İlk İslâm Hümanistleri*. Ankara: Bilim ve Ütopya Kitaplığı, 2010.
- Hicâb, Muhammed Ferîd. *Felsefetu's-Siyâsiyye inde İhvân-ı Safâ*. Mısır, 1982.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İhvânü's-Safâ. *Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ*. Beyrut: Dâru Sâdır, 2008.
- İhvânü's-Safâ. *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, çev. Ali Durusoy v. dğr. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- İhvânü's-Safâ. *er-Risâletü'l-Câmia Tâcu Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ*, nşr. Mustafa Gâlib. Beyrut: Dâru Sâdır, 1974.
- Koç, Ahmet. *İhvân-ı Safâ'nın Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Riyâd: Dâru Tayyibe, 2006.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, çev. Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. nşr. Hasan Abdu'l-Menâim Şelbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Onay, Hamdi. *İhvân-ı Safâ'da Varlık Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Öztürk, Mustafa. “İhvân-ı Safâ'nın Felsefî Düşünce Sisteminde Kur'an ve Yorum”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14-15 (2003): 283-309.
- Sönmez, Bülent. *Peygamber ve Filozof*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2002.
- Tâmir, Ârif. *Hakikatü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ*. Beyrut: Dâru'l-Maşrik, 1982.
- Taş, İsmail. *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti*. Konya: Palet Yayınları, 2012.
- Tevhîdî, Ebû Hayyân. *el-İmta' ve'l-Muâ'nese*. nşr. Ahmed Emin, Ahmed ez-Zeyn. Dâru Mektebeti'l-Hayat, ts.

Tevhîdî, Ebû Hayyân. *el-Mukabesât*. Kuveyt: Dâru Suâd, 1992.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turasi'l-Arabîyye, ts.

Uysal, Enver. *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Tanrı ve Alem*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.

Uysal, Enver. "İhvân-ı Safâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22: 1-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.